

WAT IS DE RECREATIEVE BETEKENIS VAN HET BOS
EN WELKE EISEN STELT DE RECREATIE
AAN HET BOS

[907.2]

door

W. G. VAN DER KLOET

Wanneer men zich eens voorstelt dat geheel Nederland alleen maar met eenvormig bos zou zijn overdekt — onverschillig of dit nu natuurbos of produktiebos zou zijn — dan zou de recreatieve waarde daarvan, behoudens voor enkele avonturiers, vrijwel nihil wezen. Toch is het bos in de praktijk als milieu voor de recreatie in tal van landen en vooral ook in Nederland bijzonder waardevol. Die waarde wordt bepaald door een aantal factoren, waarvan er hieronder enkele volgen.

Hoofdelementen voor de recreatiewaarde van het bos

1. De ontsluiting.

Legt men in een oneindig groot bos wegen aan dan wordt het bos toegankelijk. De mens beweegt zich nu eenmaal graag langs gebaande wegen. De aard en de onderhoudstoestand van de wegen en paden bepaalt welke categorieën (fietsers, voetgangers, automobilisten) bezoekers zullen komen.

2. Samenstelling van het bos.

Wegen en paden hebben maar een zeer beperkt effect op de recreatiewaarde, indien het bos overal dezelfde samenstelling heeft. In het natuurbos bepalen de milieufactoren het bostype. Hoe meer deze van plaats tot plaats verschillen, hoe afwisselender het beeld van het bos zal zijn. In het cultuurbos is dit de keuze van de houtsoorten en de verdeling over verschillende leeftijdsklassen.

3. De topografie.

Een bos is aantrekkelijker in een heuvelachtig terrein of in een bergland, dan in een vlakte. Dit kan men vaststellen in een land met een overvloed aan bos, zoals in de Verenigde Staten van Amerika, waar de drukst bezochte bossen alle in bergstreken zijn gelegen.

4. Het water.

Het water is op zichzelf een zeer aantrekkelijk milieu voor de recreatie en beken, rivieren, vennen en meren kunnen de waarde van een bos als zodanig aanzienlijk verhogen. In ons land is er nog maar een enkele niet genormaliseerde beek, welke een bos doorsnijdt. De combinatie van bos met vennen komt echter veelvuldig voor.

5. *Open ruimten.*

De open ruimten verhogen de waarde van het bos voor de recreatie in verschillende opzichten. In heuvelachtig terrein openen ze mogelijkheden tot uitzichten. Verder zijn de bosranden rondom de ruimte belangrijk, want de ervaring heeft geleerd, dat het publiek een sterke voorkeur heeft voor bosranden om te zitten en te picknicken. Met de bestemming van de open ruimte: kapvlakten, cultuurland, heide, speelweide, varieert de recreatieve waarde.

Wat zoeken de bezoekers in het bos?

Na enkele algemene factoren te hebben nagegaan, welke van invloed zijn op de recreatieve waarde van het bos, kan men zich afvragen wat de beweegredenen zijn van het publiek om naar het bos te gaan. Het zou gemakkelijk zijn als het doel voor iedereen gelijk was, maar in het vlak van de recreatie geldt zeer zeker het gezegde: zoveel hoofden, zoveel zinnen. De wensen, welke men heeft zijn zeer sterk uiteenlopend, ja soms tegenstrijdig. Men kan op een drietal wijzen trachten hierin een inzicht te krijgen, namelijk door ondervraging van het publiek, door observatie in het terrein en door vergelijking van terreinen onderling.

Bij ondervraging van het publiek is het zeer moeilijk een objectieve benadering te verkrijgen. Vrije vragen geven de meest uiteenlopende antwoorden, welke moeilijk gerubriceerd kunnen worden. Indien het publiek de keuze wordt gelaten uit een aantal op schrift gestelde motieven kan de wijze van opstelling van de vragen het resultaat reeds beïnvloeden. Daar komt dan nog bij, dat vele mensen zich niet of nauwelijks realiseren waarom ze iets doen en hun gewoonten soms wijzigen, waarbij het begrip „mode” ook een rol speelt.

Door observaties in de terreinen kan men vrij gemakkelijk vaststellen op welke wijze het publiek zich buiten bezig houdt. Een maatstaf voor de behoeften vormt dit echter nog niet, want het gedrag van het publiek is uit de aard der zaak afgestemd op de mogelijkheden, welke ter plaatse worden geboden. Men kan zich bijvoorbeeld een stad voorstellen zonder recreatiegebieden of meer in het bijzonder zonder bossen. Dat zal geenszins het uitsterven van de bevolking tengevolge hebben. Hieruit kan echter niet worden geconcludeerd, dat de mensen geen behoefte aan recreatiegebied, respectievelijk aan bos hebben.

Men kan de observaties uitstrekken tot verschillende terreinen en verschillende landen, om factoren, welke op de ene plaats in het minimum zijn en op een andere niet, te elimineren. Bij vergelijking in verschillende landen introduceert men echter weer nieuwe factoren, zoals de volksaard.

Is het dus niet gemakkelijk de uiteenlopende behoeften, met name ook voor de toekomst, vast te stellen, veel moeilijker is het nog deze kwantitatief te benaderen. Hier zij volstaan met alleen globaal de betekenis van het bos voor verschillende categorieën van bezoekers te noemen. Het bos wordt vooral gezocht vanwege de lichte, wat in ons land met een minder koel klimaat een gewichtige factor is. Daardoor is het bos het hele jaar door geschikt voor recreatie, in tegenstelling bijvoorbeeld tot het strand en de duinen, waar het bezoek zich concentreert op mooie en warme dagen. Liefhebbers van de natuur, in de meest ruime zin, genieten van het bos vanwege de monumentaliteit, het biologisch leven, de vormenrijkdom, de geluiddempende werking, de kleurschakeringen en de zuivere lucht. Voor het overgrote

deel der bezoekers vormt het bos echter slechts de entourage voor een verblijf met een ander doel. Dit kan zijn het „doelloos” rijden, het beoefenen van sport en spel, het verzamelen van bosproducten (bosbessen, bramen, hout voor haardvuur, takken, mos, en dergelijke), of wel het alleen maar zitten of liggen op een dikwijls vaste plek.

Factoren buiten het bos zelf, welke mede de recreatieve waarde bepalen.

Naast de voorwaarden, waar het bos zelf aan moet voldoen en de interessen, welke het publiek bij het bos heeft, spelen nog een aantal andere factoren een rol.

1. *Ligging:*

Als de andere factoren gelijk zijn zal in de regel een bos meer bezoekers trekken naarmate het dichterbij een woon- of vakantiecentrum is gelegen. Het gaat niet alleen om de afstand hemelsbreed, maar ook om de gemakkelijke bereikbaarheid met openbaar vervoer, de auto, de bromfiets of de fiets. Ook in Amerika, waar een recent onderzoek heeft uitgewezen dat het rijden voor plezier de voornaamste bezigheid is en door 70% van de recreatiezoekenden wordt bedreven, hecht men toch veel waarde aan bosgebieden op niet te grote afstanden van de steden.

2. *Toegangsbepalingen.*

Een toegangsregeling betekent een selectie van het publiek. De selectie vindt plaats door de hoogte van het toegangsgeld ten opzichte van hetgeen men ervoor krijgt, de plaatsen waar de toegangskarten verkrijgbaar zijn en de tijden waarop men kaarten kan kopen. Een landgoed waarvoor de toegangskarten gratis zijn, maar niet ter plaatse verkrijgbaar, kan minder worden bezocht, dan een nationaal park, waarvoor men een halve gulden entré betaalt.

Het publiek is echter alleen bereid voor de toegang van een terrein te betalen indien dit recreatief ook het nodige te bieden heeft. De bedragen liggen wel lager dan hetgeen men bijvoorbeeld voor een bioscoop, een zwembad of een sportgebeurtenis over heeft. Belangrijk is waar de toegangskarten verkrijgbaar zijn. Het meest doelmatig is ter plaatse bij de voornaamste toegangswegen. Schriftelijk aanvragen op een bepaald adres reduceert meestal het bezoek tot een gering aantal natuurliefhebbers, die in de naaste omgeving woonachtig zijn en het terrein geregeld bezoeken. De kaarten moeten verkrijgbaar zijn gedurende de tijden, dat de bezoekers komen. Zijn dit kantooruren, dan komt men op vrije dagen voor een gesloten deur. Dit beperkt het bezoek voornamelijk tot vakantiegangers of „vaste klanten”.

3. *Bekendheid.*

De bekendheid van een terrein bij het publiek speelt een zeer grote rol. Een nationaal park op de Veluwe trekt een half miljoen bezoekers, doch een bos zonder naam dicht bij een bevolkingscentrum wordt nauwelijks bezocht. De reclame kan door de eigenaar worden gemaakt, door de V.V.V., door toeristische instellingen, in de pers, via radio of televisie. Een zondagochtentip door de radio voor een uitstapje naar een bepaald bos is op die dag aan de grootte van het bezoek duidelijk waarneembaar.

Welke eisen worden door het publiek gesteld.

Daar de beweegredenen van het publiek om naar een bos toe te gaan sterk

uiteenlopen, variëren ook de eisen, welke aan het terrein worden gesteld. Zo kan een zuiver produktiebos recreatiewaarde hebben voor hen, die in de bosbouw zijn geïnteresseerd, maar dat is een zeer kleine categorie. Evenzo zal voor de amateurbioloog een zuiver natuurbos grote betekenis hebben. De liefhebber van de stilte of van het wild vraagt een groot gebied, dat minimaal is ontsloten. De minnaars van het natuurschoon zien een bos liefst zo afwisselend mogelijk. Zoveel mogelijk verschillende houtsoorten, die mooi maar niet inheems behoeven te zijn, een hoge omloop, een niet altijd gesloten stand, waardoor een boom zich in volle omvang als boom kan ontwikkelen, natuurlijke verjonging en geen kaalslag van grote oppervlakten. Het wegensysteem zal gedifferentieerd moeten zijn: echte wandelpaden voor de wandelaars, fietspaden voor de fietsers en behoorlijk berijdbare wegen voor de auto's. Parkeer- en picknickgelegenheden, richting- en aanwijsborden, alsmede wegmarkeringen zullen het geheel moeten completeren.

Degenen, voor wie het rondtrekken in een natuurlijke omgeving hoofdzak is en niet het natuurschoon, hebben behoefte aan doelen: een theeschenkerij, een uitzichttoren, een „dikke” boom of andere bezienswaardigheden. Met deze doelen kan men reeds bij de bosaanleg rekening houden, doch zij kunnen ook later worden aangebracht. Sommige ontstaan vanzelf, voorzover het merkwaardig gegroeide bomen betreft.

De stadsbewoners, die een tuin missen, zoeken een plekje — dikwijls een vast plekje — in het bos om daar hun meegebrachte meubilair te plaatsen en tuingenoegens te beleven zoals lezen, luieren en theedrinken. De plek moet gemakkelijk per auto bereikbaar zijn. De keuze hangt af van de persoonlijke instelling: de één zoekt een rustig plaatsje voor zijn familie alleen, de ander zoekt de gezelligheid van vele groepjes bij elkaar of van passerend verkeer, spelende kinderen e.d. De eisen, welke men hiervoor aan het bos stelt zijn: geen een-vormige dichte stand van de bomen en weinig ondergroei.

Voor velen is het bos slechts de entourage bij het buiten zijn. Men heeft geen behoefte aan het bos zelf, doch meer aan bosranden. Deze moeten omzomen de speelweiden, de dagkampeerterreinen, waar men zijn tentje voor enkele uren kan opslaan, de spartelmeren en de zandvlakten. Veel mensen kunnen daar worden samengebracht op kleine oppervlakten. Zulke terreinen kunnen aan de randen of in uitlopers van bosgebieden worden gevonden, waardoor deze recreatievorm verder geen eisen stelt aan het eigenlijke bos. Recreatie meer in de vorm van sport, zoals veldlopen, terreinritten met fietsen, bromfietsen, motorfietsen of auto's vraagt om aantrekkelijke afwisselende tracé's, liefst in heuvelachtig terrein. Voorzover gemotoriseerd betreft het hier een nogal lawaaierige recreatievorm, welke gemakkelijk conflictsituaties kan oproepen. Men zal voor het oefenen een bepaald gedeelte van het bos moeten aanwijzen.

Hoe aan de eisen te voldoen?

Daar het overgrote deel van het Nederlandse bos door de mens is aan geplant en wordt verpleegd, kan men bij de uitvoering van deze werkzaamheden met het recreatiegebruik rekening houden. Door de gevarieerde eisen van het publiek is hiervoor geen standaardrecept te geven. Men kan het publiek bezwaarlijk tot een bepaald gebruik dwingen. Het is echter een gelukkige omstandigheid, dat men het door geëigende maatregelen tot op zekere hoogte kan leiden. Dit is bijvoorbeeld mogelijk door de vorm van het

wegenstelsel, de ruggegraat voor het recreatieve gebruik. Veel jongere bossen zijn aangelegd met een eenvormig wegenstelsel in dambord- of vermicelli-structuur. Zo'n bos is op alle plaatsen even toegankelijk, maar op een onaantrekkelijke manier. Wijziging zal slechts geleidelijk kunnen worden doorgevoerd bij de tweede generatie, doch het is goed een schema te maken voor de ontwikkeling en dit in het bedrijfsplan vast te leggen. Zonder de eisen van het uitslepen van hout geweld aan te doen moet het mogelijk zijn in de wegen meer differentiatie aan te brengen, zoals in het gebied van de Hoge Veluwe voor een deel is verwezenlijkt.

Bij verharde recreatiewegen moet de verharding beperkt blijven tot 3 à 3,5 m, terwijl het tracé geen grote rechtstanden mag vertonen om te snel rijden tegen te gaan. De hout-uitsleepwegen kunnen hierop uitmonden in zo beperkt mogelijk aantal, indien men er geen prijs op stelt, dat het autoverkeer zich al te zeer door het bos verspreidt. Een nerf structuur met doodlopende uiteinden voorkomt het doordringen van auto's op plaatsen waar men ze niet wil hebben en op een prettiger wijze dan afsluitbomen of borden. Veel bossen lijden aan een teveel aan wegen. De vakken kunnen best groter zijn en grenzen en wegen kunnen samenvallen met bodemkundige grenzen. Fietspaden dienen hun eigen tracé te volgen op aantrekkelijke wijze, liefst midden door de vakken om beschadiging bij uitslepen van hout zoveel mogelijk te voorkomen. Wandelaars geve men ook hun eigen, met zorg uitgekozen paden, vooral als het een bewegwijzerde route betreft. Wandelaars zijn meestal natuurliefhebbers en men late hen niet dwalen langs onaantrekkelijke eentonige houtafvoerwegen. Banken plaatst men langs de wandelen rijwielroute's, picknicktafels meer in het bijzonder op voor auto's bereikbare plaatsen.

Wat het bos zelf betreft werd reeds eerder opgemerkt, dat een zo groot mogelijke afwisseling, hoge omloop, uitkapsysteem en natuurlijke verjonging de recreatiewaarde verhogen. Wil men het publiek in het bos brengen, dan is een goede oriëntatiemogelijkheid een eerste vereiste. Dit betekent goede wegwijzers en oriëntatietafels met situatieschetsen. Verder zijn er verschillende middelen om het publiek in de gelegenheid te stellen kennis op te doen omtrent het bos. Naast de excursies onder leiding, zijn natuurpaden een uitstekend hulpmiddel. Dit zijn bewegwijzerde rondwandelingen met etiketten of labels bij alle bezienswaardigheden onderweg. Ook kan hiervoor een pamflet worden verstrekt, dat verwijst naar nummers onderweg. Instructieve borden op daartoe geëigende punten kunnen veel bijdragen het publiek inzicht te geven in hetgeen men kan zien. Dit zelfde geldt voor kaarten met gegevens over het gebied, welke op gemakkelijke wijze verkrijgbaar moeten zijn.

Schade door het publiek veroorzaakt.

Indien een particulier overweegt een bos open te stellen, speelt doorgaans de mogelijkheid van schade door het publiek en de kosten voor toezicht een rol.

1. Vernielingen.

Hier en daar komen soms ernstige vernielingen voor. Meestal betreft het hier baldadigheid van de plaatselijke jeugd. Ook padvinders en militairen doen nog al eens wat schade, maar bij de echte toeristen is deze beslist niet

groot. In elk geval kleiner dan hetgeen konijnen soms in één nacht vernielen.

2. Verontreiniging.

Waar veel publiek komt treedt verontreiniging op. Ten dele kan dit worden voorkomen door het aanbrengen van doelmatige en opvallende papierbakken op veel bezochte plaatsen en zeker bij iedere bank of picknicktafel. Waar toch nog papieren op de grond worden geworpen zal men deze moeten laten opruimen, want vuil trekt nu eenmaal vuil aan.

3. Slijtage.

Het berijden van wegen en het betreden van terreinen brengt slijtage met zich mee. Vaak wordt deze erg overdreven. Eén volbeladen truck met hout in de winter doet meer schade dan 100 personenauto's gedurende de zomermaanden. Alleen waar zeer veel mensen komen, bijvoorbeeld op een uitzichtpunt, ontstaat schade aan het terrein. Daar zal men speciale voorzieningen moeten treffen.

4. Brandgevaar.

De mogelijkheid van brand blijft steeds aanwezig. Toch kan men niet zeggen, dat de geweldige groei van de openluchtrecreatie naar evenredigheid meer bosbranden heeft opgeleverd. Een goed waarschuwingssysteem, vooral ook ter plaatse, werkt zeker preventief. De angst voor het vuur wordt soms overdreven. In Amerika bijvoorbeeld mag men op ieder kampeerterrein of picknickplaats een vuurtje stoken op speciaal daarvoor aangelegde vuurplaatsen, hetgeen naar men zegt nog nimmer bosbranden tengevolge heeft gehad. Aan het publiek zou ongetwijfeld een dienst worden bewezen, indien dit in ons land ook zou kunnen op speciaal aangewezen plaatsen.

5. Stroperij.

Van de toeristen is geen stroperij, wél soms verontrusting van het wild te vrezen. Dit laatste is door herziening van het wegenstelsel, zoals eerder aangegeven, tegen te gaan. Stropers of wie daarvan wordt verdacht, kan men ook bij vrije openstelling de toegang tot zijn bos persoonlijk ontzeggen. Toch vormt de jacht — op zichzelf ook een vorm van recreatie — vaak een reden om het publiek uit een terrein te houden. Daartegenover zijn er voorbeelden van druk bezochte terreinen, die toch nog een goede wildstand bevatten. De jacht als vorm van recreatie is beperkt door de oppervlakte van ons land en door het systeem van jachtverhuring. De methode van schieten op een vergunning, zoals op een enkel terrein wordt toegepast, verdient overweging om het aantal jagers te kunnen vergroten. Dit is dan wel geen jagen in de traditionele vorm, maar men vergete niet, dat ook de traditionele natuurliefhebber het bos moet delen met tallozen die naar buiten gaan met heel andere doelstellingen.

Verblijfsrecreatie.

Het bos blijkt ook bijzonder in trek te zijn voor de bouw van zomerhuisjes, bungalowbedrijven, tenthuisjes en kamperen. Vermoedelijk oefent de beschuttende werking van het bos een grote aantrekkingskracht uit, doch heeft men eenmaal zijn zomerverblijf ingericht, dan blijken de bezwaren. Het bos laat nauwelijks zon door, de lucht blijft lang kil en vochtig. Het

gevolg is, dat men rond zijn verblijf meer en meer bomen gaat kappen, waardoor het bos geleidelijk wordt opgerold. Stelt men prijs op een zekere privacy, dan wordt deze door een opgaand bos zonder ondergroei, dat steeds holler komt te staan, ook niet geboden. Beter is het dan ook de overnachtsaccommodatie buiten het bos te houden, daar waar men een beplanting speciaal op het doel afgestemd kan aanbrengen.

Kosten.

Al kan bij het bosbouwkundig beheer een en ander worden opgevangen, toch is het duidelijk, dat recreatievoorzieningen geld, ja veel geld kosten. Alhoewel buiten het bestek van dit pre-advies vallend, is het vooral voor de particuliere bosbezitters een belangrijke vraag in hoeverre men het publiek in de kosten kan laten bijdragen. De moeilijkheid schuilt daarbij in de kosten van het innen van kleine bedragen. Heft men toegang of retributies, dan moeten eerst de kosten van de kaartjesverkoper eruit, wil men van inkomsten kunnen spreken. Dat is alleen lonend, indien het grote aantal bereikt. In Amerika neemt men bij het bosbeheer op het ogenblik proeven met automaten voor parkeer- en kampeerterreinen. Deze bieden wel perspectief, hoewel men ze bezwaarlijk acht uit een oogpunt van „public relations”. In de Nederlandse omstandigheden valt wellicht te denken aan een collectief landgoederencarnet, dat overal verkrijgbaar is en waarvan de opbrengst over de terreineigenaren wordt verdeeld.

LITERATUUR

- Burger Hzn, D., Samenwerking bij indeling en gebruik van grond in Nederland, 1962, Afd. II, Hfdst. 2 en 11.
- Bijhouwer, J. T. P., Landschap en recreatie. Wetenschap en samenleving 4 (8) 1950 (115 e.v.).
- Coops, A., De recreatie in Meijendel. I.T.B.O.N. (39) 1958 (47 e.v.), Beplanting en recreatie in de Haagse duinen.
- Jonge, D. de, Het gebruik van recreatieruimte in het Amsterdamse bos. Rijksdienst voor het Nationale Plan, (8) 1954 (3 e.v.). Studies over recreatiegebieden.
- Meijs, H. C. J., Observaties in recreatieruimten. Rapport Stichting Werkcomité. Natuurbehoud en Recreatie (thans Stichting Recreatie).
- Meijs, H. C. J., Recreatie-onderzoek bij de Hoge- en Lage Vuursche. Rapport Stichting Recreatie en Staatsbosbeheer, 1959.
- Meijs, H. C. J., Recreatie-onderzoek in het ruilverkavelingsgebied „Warnsveld”. Rapport Stichting Recreatie en Staatsbosbeheer, 1960.
- Outdoor recreation for America. A report to the President and the Congress by the Outdoor Resources Review Commission. 1962.